

Acta sanctorum

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur, quae
ex Latinis et Græcis, aliarumque gentium antiquis monumentis

Quo dies duodecimus, decimus tertius et decimus quartus continentur

Bolland, Johannes

Parisiis et Romae, 1868

De S. Chelidonia Virgine Apud Sublacum In Latio.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-71232](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-71232)

A

naro, verosimiliter adscribendus. Congruent apte omnia, si Petro quidem, Hungariz regi, S. Stephanus; Heinrico autem, Austriz marchioni, Adalbertus, successor ejus proximus substituatur.

i Sub annum nimirum 1028 ex jam dictis. Notat hoc item loco Pezius in uno Ms. Mellicensi, alteroque Lambecii addi: Sacra ossa regi in Ungariam.

k Ita et alia Mss. Mellicensia; unum vero cum Lambecio « Heinricum » addit. Pezius.

l Post exiguam, ut apparet, illic moram; S Colmani caput Albæ Regalis servatum fuisse dictum est num. 40 Commentarii prævii: unde S. Colma-

ni corpus Mellicio ad dictam Hungariz urbem delatum fuisse conjicere est.

m Ms. quoddam Mellicense et Lambecius addunt « et per Famuli sui merita » Pezius.

n In iisdem additur « aut quid vellet. » Hieronymus Pezius.

o Contigit id miraculum, cum Mellicii jam viri religiosi morabantur; atque adeo haud prius anno 1098, quo primum Benedictini Patres a Leopoldo III eo evocati fuere; nisi forte canonici a Leopoldo I illic jam ante constituti, regulares fuerint, quod alii aiunt, alii negant.

D

DE S. CHELIDONIA

B

VIRGINE

APUD SUBLACUM IN LATIO.

J. B.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Sanctæ Acta, nomen varie efformatum, austerum vitæ genus, obitus, translatio, et cultus sacer.

ANNO MCLII.

S. Chelidonia, cujus Acta a recentioribus quidem,

C

Prope a Sublaco, Latii seu Campaniæ Romanæ, qua hæc Aprutium respicit, ad Anienem fluvium oppido, cognomine Ordinis Benedictini, S. Scholasticæ sacrum, cœnobium adest, S. Benedicti commoratione, antiquitate, aliisque nominibus celebre, in quo S. Chelidonia et velum sacrum olim accepit, et modo mortales exuvias depositas habet; cujus Sanctæ Virginis, vitæ austeritate perquam admirandæ, gesta posteris transmittere ejusdem maxime cœnobii alumni sategerunt. In his primus fuit anonymus nonnemo quidem, sed eorum, quæ scribit, saltem partim, uti quæ infra dicentur aperient, testis oculatus. Usus fuerat is in describendis Sanctæ gestis, uti quidem Sublacensibus cœnobitis est visum, rudiore Minerva et stylo partim quam par erat, fusiore, partim minus ordinato; eaque de causa stilo tum contractiore, tum cultiore Sanctæ Virginis gesta sibi censuit describenda in primis Villielmus Capisacchi Narniensis, Sublacensis cœnobii, teste D. Mariano Armellini, S. Petri de Assisio abbate, in Bibliotheca Casinensis, ab anno 1525 professus, et Chronici Sublacensis, ab anno 1573 usque deducti conditor. Item scripsit Villielmus, inquit laudatus abbas, Vitam S. Chelidoniæ Virginis, ejusque Translationem

ad monasterium Sublacense Sanctæ Scholasticæ. Asservatur Ms. in sacratio; exemplar autem in Bibliotheca. Omnia Latino elegantique sermone exarata.

2 Alter item Sublacensis monachus, D. Clemens Neapolitanus in meliorem S. Chelidoniæ Vitam redegit ordinem, præfixo lucubrationi suæ hoc exordio: Beata Cleridona, Virgo Deo devota ex claris parentibus, etc. Tertius denique ex ejusdem cœnobii alumnis D. Cherubinus Myrtius Trevirensis, suscepta eadem provincia, quam gesserat Villielmus, continuatoque usque ad annum 1628 Sublacensi Chronico, tam ejus Vitam, quam Translationem in Sublacensem ecclesiam descripsit. Vitam quidem his verbis exorsus: Infirma mundi elegit Deus, ut fortia quæque confundat, etc.; ubi autem S. Chelidoniæ Translationem describit, ipsamet Villielmi verba non raro adhibet, nisi quod interdum paucula, quorum suo loco usus erit, enucleatius uberiusque exponat. Ex his Villielmi Narniensis tam de Vita, quam de Translatione (cui cum auctoritate præfuisse titulus apographo nostro præfixo indicat) lucubrationem prelo, antiquiore biographo destituti, selegimus, quod D. Clemente Neapolitano primi S. Chelidoniæ biographi vestigiis, ut apparet, pressius

scripat sunt,

F

inhæreat;

A inhæreat; Cherubino autem Myrtio Trevirensi ætate sit potior.

sed ex auctore coarct.

3 Quamquam a seculo XII, quo S. Chelidonia fuit, intervallo temporis satis longo sejunctus vixerit, absit tamen, ut Villielmo, ceterisque item, denegandam in iis, quæ narrat, fidem arbitremur; cum ex eodem fonte, nempe, ut de seipso Villielmus testatur, ex antiquo quodam codice in pergameno exarato, sine nomine auctoris; sed tamen, ut supra dictum est, coevi, quæ de S. Chelidonia referunt, hauserint singuli; id quod satis superque Villielmus prodit, cum infra in Vita S. Chelidonie num. 9 non tam suis, quam primi auctoris verbis ad hunc modum scribit: Quod (fulgoris ignei, in obitu S. Chelidonie sero jam die in aere longe lateque micantis prodigium) et ego, qui hoc opus exaravi, propriis auribus hausi; quia ibi cum beato Pontifice (Eugenio III) aliisque quampluribus sanctis episcopis, et aliquibus cardinalibus aderam, sero illo Dominico igneum splendorem, imo deificum lumen immensæ magnitudinis, licet immeritus, intuitus sum. Qua de causa Cherubinus Myrtius hoc loci ita scribit: Inter quos (prodigii mox indicati testes oculos) unus extitit ipsemet auctor et scriptor hujus sacræ virginis Cleridonæ: qui in civitate Signina in curia dicti Pontificis versabatur, et magnam fulgurantis lucis partem una cum plurimis aulicis ipsius Pontificis, se conspexisse testatur.

Cleridonia, ut olim

4 Cum, uti dictum est, ex eodem fonte sua scriptores supra memorati hauserint, convenire inter ipsos in recensendis S. Chelidonie gestis, horumque passim adjunctis, nemo mirabitur; occurrunt tamen apud illos subinde nonnulla, in quibus a se invicem dissident. Imprimis enim, quam Villielmus Narniensis, Myrtiusque Cleridonam constanter appellant, in apographo nostro clemens Neapolitanus modo Cloridonam, modo Cleridonam nominavit; sed leve hoc discrimen est, et non Clementi, sed amanuensium aut festinationi aut incuriæ adscribendum. At a Villielmo et Myrtio hac in re discedunt longius, qui Martyrologium Romanum emendarunt, ac nominatim Baronius, eam Chelidoniam appellantes: hos secuti sunt Martyrologi infra citandi, imo et is, qui Officium S. Chelidonie Proprium, in oppidis et castris Sublacensis abbatiæ recitari solitum, anno 1709 typis Prænestinis editum, adornavit; ut adeo jam id nominis usu invaluerit, passimque receptum sit et a nobis pariter, ne usitato hac ætate loquendi modo contraeamus, adhibitum, quamvis non aliunde, eam nominis immutationem; quam vel ex characterum, quibus id scriptum fuit, obscuritate, vel ex veterum codicum non satis accurata inspectione ortam existimemus.

ex revelatione divina vocabatur,

5 Ceterum impositum S. Virgini Cleridonæ nomen neque fortuitum, neque inane fuisse perhibent. Non fortuitum, seu ex mero parentum arbitrio datum: nam patrem, ut illi id nominis imponeret, divino in somnis oraculo monitum fuisse, Vitæ illius scriptores tradunt. Non inane: nam, si Clementem Neapolitanum Cleridonæ nomen interpretantem audias, ex duabus id nomen vocibus, altera Græca, Latina altera coaluit: Græca Κληρον, quæ Latine reddita sortem sonat; Latina vero, donum. Præ-

sagiit autem id nomen, eodem interprete, fore, ut in sortem Domini Puella recens nata vocaretur; itemque fore, ut ad vitam asceticam vocanti se Deo lubens dederet. Sed ipsismet Clementem audiamus: Quare cum nata esset, inquit, et ad fontem Sacri Baptismatis ducta fuisset, arcanum nomen ejus, a Deo inventum, Cleridonam esse genitor indubitanter asseruit. Nomen certe aptissimum illi, quæ se in sortem Domini vocatam non renuit, sed promptissime, cum adhuc esset puella, donavit. Id erat mysterium, quod præsignare voluit Dominus tali nomine, quod apud Sublacenses in Latio (suscepto illic abs illa velo sacro) fuit impletum. Quidquid vero sit de nomine divinitus illi imposito, qua in re vel ipse Sanctæ pater falli potuit, allata certe a Clemente nominis Cleridonæ significatio vocabulo Chelidonie, quod nunc fere in usu est, adaptari commode nequit. Verum de nomine satis.

6 Non ubique (ut supra num. 4 dixi) Vitæ S. Cleridonæ, seu, si mavis Chelidonie scriptores sibi consonant: unde fit, ut annus illius natalis certo accurateque definiri haud possit. Concors quidem omnium vox est, eam ex hac vita anno 1152 migrasse; at Clemens Neapolitanus, eam annis universim quinquaginta novem vicisse in terris tradit: Hæc igitur victoriosissima Virgo, verba ejus sunt, in senectute bona quinquaginta et novem annos agens.... viam invenit migrandi ad Sponsum. Clementi porro auctor Officii S. Chelidonie, supra num. 4 laudati, adstipulatur his verbis Lectione 6: Demum virtutibus meritisque plena quinquagesimo nono ætatis anno, mortis die prænunciato, septimo Idus Octobris ad cœlestem Sponsum evolavit: quo quidem pacto sub annum 1093 in vivis cepta fuisset numerari.

7 Contra vero Villielmus Narniensis (verba ejus habes infra Vitæ S. Chelidonie num. 4) annos eam quinquaginta novem, postquam paternis excesserat ædibus, in Montis Norræ solitudine peregrisse scribit; unde illam sub annum 1093 non vitales primum auras carpere, sed solitarium vitæ genus exorsam fuisse consequitur; quod item Myrtius conceptis verbis affirmat: Ibi (in solitudine Montis Norræ) anachoreticam cœpit agere vitam circa annum Domini millesimum nonagesimum tertium. Quod si ita est, retrotrahi annus ejus natalis poterit annis circiter sexdecim, cum vitam solitariam inchoavit admodum juvenis; quam sententiam lubens amplector: tametsi enim Clemens Neapolitanus de universa S. Chelidonie ætate locutus videri possit, de annis tamen dumtaxat solitudinis intelligi ejus verba etiam possunt, tum quod non addat eam anno ætatis quinquagesimo nono obiisse; tum quod senectutem bonam, quæ verba ætatem magis provectam significare passim solent, attigisse S. Chelidoniam dicat.

8 Peractis ab anno, verosimiliter ex dictis, 1093 annis aliquot, S. Chelidonia Romam sanctorum Apostolorum limina veneratura contendit: quod iter, quo anno abs illa institutum fuerit, ignoro: colligi tamen partim ex Villielmi Narniensis verbis, partim ex tempore, quo Conon Prænestinam ecclesiam episcopus recit, locum id iter habuisse nec anno 1111

citius,

AUCTORE
J. B.

sub seculi XI
finem

E

nata post aliquot
vitæ
solitariæ
annos

F

ac visitata
Romæ
Sanctorum
Apostolorum
limina,

AUCTORE
J. B.

citius, nec anno 1122 serius. Cum enim Villielmus Narniensis a narrato S. Chelidoniæ itinere Romano, proxime num. 4 subjungat, eam non multo post a Conone, Prænestino episcopo, velum sacrum accepisse; Conon autem, teste Ughello Tom. I Italiae sacræ auctæ col. 197 et sequenti, anno 1111 ecclesie Prænestinae præfectus successorem in ea sede habuerit Guiliernum Gallum, anno 1122 a Calisto II in Lateranensi Concilio episcopum Prænestinum creatum, a Cononis episcopatu Prænestino S. Chelidoniæ Romanum iter longo sejungi temporis intervallo haud potest; susceptio vero veli sacri, festo S. Scholasticæ, seu die x. Februarii Sublaci facta, cum eodem copulari omnino debet. Episcopus quidem, a quo velo sacro Chelidonia fuit amicta, in apographo nostro Myrtiano Tusculanus, uti et in Clementino Leo vocatur; verum, cum neque Conon, neque Leo ullus, qui id temporis ecclesiam Tusculanam moderatus sit, in ecclesie episcoporum comparat serie, non est, cur a Villielmo Narniensi hic discendum sit.

velum sacrum suscipit,

B

9 Porro autem notatu admodum digna, quibus hunc S. Chelidoniæ ad ecclesiam Sublacensem accessum refert, Villielmi Narniensis verba, qui posteaquam sanctæ Virginis solitudinem non nisi duobus miliaribus Sublaco abfuisse dixerat, mox num. 4 ita proseguitur: Non multo post inde abscedens monasterium Sublacense petiit in S. Scholasticæ virginis solemnitate, post preces ad Deum fusas velum sanctimonialium a Dom. Cunone Prænestino episcopo accepit ac, auditis divinis Mysteriis, ad solitudinem statim reversa est; eodem igitur die, nempe x. Februarii Sublacum velum sacrum susceptura venit, suscepit, unde venerat, rediit, quidquid sibi reliquum vitæ foret, ibidem, ut ex vitæ ejus serie constat, transactura. Unde S. Chelidoniæ a desertis paternis ædibus vitam duxisse solitariam privatamque duntaxat, efficitur. Tametsi igitur sanctimonialiam quidem, ut quæ publice in ecclesia Sublacensi virginitalis velum (consecrationis appellant) ab episcopo acceperit, virginem dixero, Religiosam tamen non item: nam quo in cenobio virginum tyrocinium posuit? Quæ in communitate sub una cum aliis sive pluribus Superiore aliquando commemorata est? Clemens quidem Neapolitanus eam S. Scholasticæ corpore, mente, habitu et professione similem dixit; quod lubens admisero, quantum ad S. Scholasticæ virtutum imitationem, vilem rudemque habitum, et virginitalis professionem attinet. Non eo tamen hæc dico, quod S. Scholasticam, aut alias etiam virgines antiquioribus ecclesie seculis, licet earum aliquæ privatim vixerint, religiosas fuisse negem; sed quod Sancta nostra Religiosa haud fuerit, vocem illam accipiendo in ea significatione, quam ejus ætate habebat, hodieque habet.

sanctamque vitam claudit anno 1152 die 12 Octobris sub mediam noctem:

C

10 Obiisse anno 1152 S. Chelidoniæ ex unanimi biographorum consensu, jam monui supra num. 6. Par eorum, si quaeratur, quo mense, quo hebdomadis die obierit, concordia est: in mensem enim Octobrem diemque Dominicum consentiunt singuli. Quoad vero mensis diem dissident apographa nostra: Myrtianum, si tamen id ea ex parte sincerum est, habet diem septimum Octobris; apud Villielmum

vero Narniensem, uti et in Officio ejus Sublacensi proprio legitur obiisse septimo Idus Octobris, seu die ejusdem mensis nono; utrobique perperam, quandoquidem anno 1152 cyclus solis fuerit numerus XIII, littera autem Dominicalis mense Octobri E, ac proinde dies ix Octobris in diem Jovis, dies autem vii in diem Martis incidit. Videtur id observasse Ferrarius, qui in Catalogo Sanctorum S. Chelidoniæ obitum tertio Idus Octobris, seu ejusdem mensis XIII, et quidem recte, illigavit. Hac enim emendatione adhibita, assignati ab Sanctæ biographis characteres Chronici, non facile alias conciliandi, apte legitimeque coherent. Anno etenim 1152 dies xii Octobris, re ipsa Dominica erat, qua advesperascente, seu in cujus sero, ut Vita S. Chelidoniæ scriptorum verbis utar, felicem Creatori celestem inter splendorem animam reddidit; hoc est, die XIII Octobris, diei horas more Italico a solis occasu inchoando; qua quidem de causa, aut ob corporis ejus depositionem seu sepulturam die XIII Octobris factam, ejus quoque eodem die memoriam in Fastis Sacris celebratam credimus.

11 Defunctæ S. Chelidoniæ corpus e Norrensi, in qua obierat, solitudine, ad Sublacense cenobium, sed ipsa, uti ex num. xi colligere licet, invita allatum ibidemque in ecclesia S. Mariæ Novæ sepultum fuit. Creditur jam tum S. Chelidonia coelitum honoribus, Eugenio III summo Pontifice, qui anno S. Virginis obitum proxime insecuto die VIII Julii esse in vivis desiit, et celestis luminis in ejus obitu caelo sparsi testis oculatus fuit, annuente, affecta: Quamobrem, ait Mystus in ejus Vita, creditur; Cleridonam ab eodem Pontifice in Sanctarum Virginum album relatum. Nonnisi annis novem S. Chelidoniæ exuvie in Sublacensi cenobio quievere: cum enim eo temporis intervallo annua grandine non sine ingenti fructuum detrimento atque pernice vallis Sublacensis quateretur, idque ob ablatum ex solitudine Norrensi sanctæ Virginis corpus, ipsamet revelante, fieri compertum, esset Simon, Sublacensis abbas, consulto prius Manfredo, episcopo Tiburtino et S. R. E. titulo S. Sabinæ Cardinale illud, unde ablatum a novennio fuerat, referre decrevit, idque re ipsa præstitit anno 1161, condito illic sacello, SS. Magdalene, et Chelidoniæ (si non ex tunc, saltem postmodum) sacro; adjecto item sacrarum Virginum, quod futurum prædixerat Virgo Sancta, monasterio.

12 Quam in rem Myrtius, Sublacensis Chronographus ita scribit: Quod cum Domino Simoni abbati Sublacensi presbyter retulisset, is consulto episcopo Tiburtino Domino Manfredo Cardinale, adunato populo atque clero Sublacensi, totoque conventu monachorum, sacrum Virginis corpus exhumatum magna cum veneratione retulerunt anno MCLXI, ibique exstructo sacello, honorifice reconditum fuit. Quo loci idem Simon abbas ex tunc ædificare cœpit monasterium virginum, prout prædixerat ipsa Sancta Cleridona in Vita sua. Manfredos S. R. E. Cardinales titulo S. Sabinæ apud Ciaconum tom. I Vitarum Pontificum reperio geminos: alterum col. 1004 sub Innocentio II, sed anno 1141, ut ibidem legitur, defunctum; alterum col. 1015, de quo hic sermo

esse

D

Sublaci primum sepulta post annos 9

E

F

in solitudine, quam incoluerat, reportata,

A esse videtur, sed ab Ughello in episcoporum Tiburtinorum Catalogo aut cum priore confusum, aut omissum.

inde vero anno 1578, Sublacum iterum reducta,

13 Relata superiore numero Myrtii verba ex S. Chelidoniæ Vita abs illo seu scripta seu aliquantum aucta huc translata sunt: idem sub principium alterius reliquiarum S. Chelidoniæ Translationis, de qua mox, a se pariter descriptæ, addit marmoreum tumulum, conservandis Sanctæ ossibus in sacello S. Mariæ Magdalenzæ a Simone Sublacensi exstructum, Christi fidelibus, qui eo Sanctam veneraturi accederent, magna in veneratione fuisse; monasterium vero virginum sacello a Simone adjectum temporis vetustate collapsum, ejus tamen sua ætate vestigia non spernenda cernebantur. At cum propter difficile eo accessum, qui inde longius commorabantur, rari jam S. Chelidoniæ ossa veneratum irent, visum satius, et ad augendum Sanctæ cultum utilius sacras ejus exuvias Sublacum reportari. Exstrui itaque Sublaci sacellum novum ceptum est anno 1577, eoque R. D. Cyrilli Falisci, Sublacensis abbatis, cura ad umbilicum adducto, sacra illuc Virginis Chelidoniæ ossa, annuente Gregorio XIII, summo Pontifice, Marci vero Antonii Columnæ S. R. E. Cardinalis, et Sublacensis abbatiæ commentarii jussu, pompa ac solemnitate prorsus insigni relata fuere anno 1578, die XIII Julii, die Dominica, uti latius in Translationis hujus, auctore Villiello Narniensi, descriptione, Vitæ S. Chelidoniæ subnexa, videre est infra.

celebrioremque

14 Instituerant eam Translationem Sublacenses ea spe, ut dictum supra est, ducti, ut, reductis in celebriorem adituque commodiorem locum Sanctæ ossibus cultus ejus sacer ingens deinceps incrementum caperet, qua spe nequitiam frustrati fuere: vix enim facta ea translatio fuerat, quin a variis seu privatis, seu communitatibus sacrarum reliquiarum portiones aliquot certatim fuerint expetite; sed non omnium votis factum est satis: Cameratensium (in ditione Sublacensi hi siti sunt) aliorumque clericorum, regularium, laicorumque vota aut omnino rejecta, aut in aliud tempus dilata fuerunt. Melius actum fuit cum Domina Olympia, Populensi duce, quæ os grande (juncturam digiti majoris) ab abbate Sublacensi obtinuit cœnobio monialium intra urbis muros, nuper, ut Villiellus scribit, constructo concedendum.

cultum nata,

15 Melius cum Domno Peregrino Mutinensi, S. Benedicti Sublaci Priore, qui obtentum S. Chelidoniæ brachium ad ecclesiam sacræ Specus S. Benedicti cum honore transtulit anno 1578 pridie Nonas, ut Villiellus Narniensi scribit, Augusti, quod postmodum Cardinalis Hosii in S. Chelidoniæ pietas decoravit. Voti item compotes facti sunt, teste Myrtio, Domnus Marcus Antonius ab Interranno, Domnus Cardinalis Columnæ aulicus, qui tres dentes et digiti articulum; et moniales S. Mariæ Magdalenzæ de Berusio, quæ mandibulam cranii, ob missas ad recens Sublaci erectum S. Joannis Baptistæ monasterium e gremio suo sorores quatuor, acceperunt. Ita factum, ut S. Chelidoniæ cultus ad plura loca propagaretur simul et sensim augetur, adeo ut in protectricem et patronam terræ Sublaci, approbante id anno 1695 die XXI Octobris sacra Ri-

tuum Congregatione, electa et festum ejus Officio duplici primæ classis cum Octava a clero ditionis Sublacensis celebratum fuerit.

AUCTORE J. B.

16 Ex celebri illa anni 1578 S. Chelidoniæ ad abbatiam Sublacensem Translatione item factum opinor, ut ejus nomen, quod nec apud Belinum, nec apud Galesinum, Feliciumve reperias, in Martyrologium Romanum relatum fuerit, ubi ad diem XIII Octobris annuntiatum his verbis: Apud Sublacum in Latio Sanctæ Chelidoniæ Virginis; paucis quidem, sed caute ac prudenter: sunt enim Martyrologi, qui plura quidem de illa produnt, sed veris falsa permiscet. Arnoldus Wion part. II Ligni Vitæ, quem Menardus, Bucelinus, et Dorganus secuti sunt, ita ad eundem diem Sanctam annuntiat: Apud Sublacum in Latio Sanctæ Chelidoniæ Virginis et abbatissæ: omissum oportuit, abbatissæ; cum eam inde a pueritia solitariæ privatæque vitæ genus excoluisse, et ad obitum usque retinuisse ex Vitæ ejus scriptoribus liqueat. Monasterium quidem sua in solitudine, post ipsiusmet mortem, conditum iri vaticinata est; at illi, dum in vivis fuit, nunquam præfuit.

celebrari a martyrologis cepti,

17 Falsus præterea Wion fuit, dum in suis ad S. Chelidoniæ Annotatis scripsit: Nata est Cellis Calabria; cum ei tam Villiellus Narniensi, quam Cherubinus Myrtius aperte refragentur. Villielmi de Sanctæ patria, cui Myrtius consonat hæc sunt verba: Cleridona virgo claris orta natalibus in Ciculis oppido.... in Aprutii partibus seu finibus sito. Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ Ceculis in Vestinis natam scribit; quorum fines Cellarius Geographiæ antiquæ Lib. II Cap. IX, pag. 481 fluminibus Vomano, Matrino, Aterno et Adriatico mari circumscribit, quo terrarum tractu Ciculum aut ut ipse scribit, Ceculum frustra quæsiit. Cuculum quidem pag. 497 exhibet Cellarius juxta lacum Fucinum; at in Marsis situm: neque id oppidum solo Sanctæ natali ab ejus Vitæ scriptoribus adscriptum putem; sed potius, nisi mea me fallat suspicio, locum Cicoli, quem in Aprutii ulterioris Latiique confinio, novem circiter milliariibus Sublaco distitum, mappæ exhibent Blaevianæ. Quæ ad S. Chelidoniæ attinent cetera a Villiello Narniensi Myrtioque satis explicate traduntur: hic itaque hujus Commentarii finis esto.

quodam tamen modo corrigendis.

F

Nota 21

A

ACTA

Auctore Vilhelmo Narniensi Monacho
Sublacensi.

PROLOGUS.

Actorum fontem indicat auctor.

a

B

b

c

d

C

Etsi, in Christo dilectissimum Fratres et monachi, tum patres venerandi, tum amantissimi cives, venerandæ hujusce sacræ Virginis Cleridonæ a memoria mentibus ac præcordiis vestris firmiter inhæreat, non tamen absurdum erit, rursus eam vestris inculcare pectoribus, ut ejus devotio tenacius apud vos servetur. Tunc enim gliscit animus in Dei laudem, inque hujus Sanctæ Virginis reverentiam, cum ejus gesta fideliter et sæpe sæpius recensentur. Nec profecto mirum est, quandoquidem donum Dei b est : quo fit, ut quis eo magis sitiatur, quo amplius ex illo hauserit. Et quidem ego omnium monachorum minimus Vilhelmus Narniensis, hujus sacri cœnobii Sublacensis indignus certe filius c a Deo tactus hujusce patronæ nostræ S. Cleridonæ Virginis devotione permotus, libellum hunc, ejus gesta prominentem, ad coticulum reduxi. Id non inquam, quod meus sermo lucidior appareat comptiorve, quod non assero ; sed ut aliquomodo brevior, minusque rudis reddatur editio. Ex antiquo quopiam codice in pergameno exarato, sine nomine auctoris d, scripta hujuscemodi decerpsi. Quod forsitan (ut illa ætas assolebat) ex humilitate, ut puto, suum scriptor auctorque nomen reticuit. Suscipite ergo illum, quæso, lubenti animo, et absque scrupulo, quandoquidem ex bibliotheca sacri cœnobii nostri Sublacensis Opusculum hoc, quod litteris mando, recognitum fideliter abstuli, ibique asservatur. Quod si eruditionis minus habuerit, mihi imputetur. Tamen puto ipsam compendiosam brevitatem id plenius suppleturam.

ANNOTATA.

a Nunc Chelidonia passim vocatur : unde autem ea nominis immutatio orta verosimiliter sit, vide Commentarii prævii num. 4.

b Alludit auctor ad Cleridonæ nomen, eamque dono divino Sublacensibus obtigisse innuit.

c Religiosa vota anno 1527 professus.

d Splendoris ignei in obitu S. Chelidonie late emicantis, ex num. 9 infra testis oculati.

D

CAPUT UNICUM.

Sanctæ natales, austerum in solitudine
vitæ genus, veli sacri susceptio, obitus,
sepultura et translatio.

Beata Cleridona Virgo claris orta natalibus in Ciculis a oppido oriunda fuit, patre quidem Dauferio, matre vero Albasia, in Apruti partibus seu finibus sito. Priusquam autem in lucem edita fuisset, patri ejus Dauferio nomen Cleridona in somnis nunciatum fuit. At puellula jam nata, infantiles agens annos, psalterium, hymnos, et quasdam precatiunculas, invitis parentibus, devotissime didicit ; quippe parentes eam seculi officii irretire cupiebant ; quod Puellula advertens graviter ferebat, sed per singulos dies succrescens tum ætate, tum virtutibus in Dei amorem magis magisque succendebatur, adeo quod, relicta quadam die patria, spretisque mundo ac parentibus deserta petiit loca b. Nec ab re. Ipsa nempe a primæva ætate, adhuc puellula, puellarum cultus spernebat, masculam vim tum animo, tum moribus preferens. Nec mirum. Quoniam tenella existens et virguncula devota precatiunculas suas assidue Deo offerebat, atque illæso pede ædium sacrarum limina ad audiendum divina non segniter terebat.

3 Ceterum posteaquam ad Montes Romanos c propre Sublacum d venisset, ibi solitariam vitam in quibusdam cautibus ducebat, illic se continens, jejuniis, precibus ac divinorum contemplationi vacabat. Inde digressa studio devotionis Romanam perrexit ad urbem, ibique Sanctorum Apostolorum liminibus, aliorumque Sanctorum locis visitatis, concita ad solitudinem a se oppido dilectam rediit, diu ibi mansitans non segniter ad opus Dei se exercebat ; quandoquidem mente fervens quod prius psalterium totum dedicerat ; devote illud Deo psallebat. Addebat quoque plerisque hymnos, et alias preces ante Deum fundebat, cujus se conspectui presentabat. Locus, in quo morabatur, duobus milliariis a Sublacu e distabat.

4 Non multo post inde abscedens monasterium Sublacense petiit in S. Scholasticæ Virginis solemnitate f ; post preces ad Deum fusas velum sanctimonialium a domino Cunone Prænestino episcopo g accepit, ac, auditis divinis misteriis, ad solitudinem statim reversa est, quæ a Sublacensibus et abbatialibus Norra vulgo dicitur, in magni montis radice posita. Ibi nempe diu permanens, laboribus multis fatigata, quinquaginta et novem peregit annos. Sola enim in Dei conspectu secum habitavit, multis jejuniis tabefacta frigoribus nimis attrita, carnis maceratione attenuata, luporum, ursorum, aprorumque timori-

bus

Sanctæ a teneris unguiculis pietatem,

a

E

b

vitamque solitariam amplecti,

c

d

F

e

pristinam, suscepto velo sacro,

f

g

A bus vexata, laneique vestimenti duricie macerata, freta divino auxilio infatigabiliter perstitit. Erat quippe mirum in modum in precibus vigil, alacris in piis exhortationibus ad eos, qui se, licet raro, revisebant, commonens ad mundi contemptum. O beata et vere felix anima! Vere Deo devota!

vita austeritatem auget,

5 Quid vero de cibi ejus neglectu vel parcitate referam? Sæpe enim post biduum, quandoque post triduum, aliquando vero et sæpe de quarto in quintum, de sexto in septimum prorogatum diem cibum sumebat. Hiemis vero tempore ob nimiam nivium densitatem, quandoque post quintum decimum et eo amplius diem delatum ab aliquo Christi fidelium cibum potumque sumebat, Deo gratias referens. Lectisternium quoque ejus acutæ cautes erant, et pulvinar durum profecto saxum. Funiculo etiam pro zona cingebatur. Si forte de iis, quæ sibi afferebantur, furto aliquid fuisset sublatum, sincera caritate ac humili voce patienter iis, qui id sibi portabant, dicebat: Hoc et illud fuit ad me destinatum; sed (quod Deus tibi parcat) non mihi illud attulisti, verum probe illud abscondisti, ut exemplo uno ex multis patebit.

oculorum cognitione prædita, a corvis pasta,

6 Quidam a suo domino missus cum pane et vino, ac duobus piscibus assatis, ut omnia S. Virgini portaret, qui pergens tulit, sed non omnia. At Virgo, acceptis a puero xeniis, gratias destinanti retulit, dixitque puero: Cave tibi, fili, nequando ad piscem, quem abscondisti, incautus accedas, ne, quod Deus avertat, aliquid detrimenti patiaris. Agnovit statim reatum suum puer, ruboreque suffusus abscedit valde confusus. Tandem inde digressus puer, ad illum locum veniens; ubi inter fruteta piscem absconderat, concito gradu, cum accurate illic inspexisset, vermibus scatentem piscem, serpentibus circumvallatum atque opertum invenit. Quod factum puer oppido expavescens propalavit, magnamque audientibus timorem incussit, ne deinceps tale quid quispiam attentaret ex iis, quæ Virgini mittebantur, sicque usu venit, tam ex hujusmodi, quam ex aliis a S. Virgine prolatis oculis virtute Sancti Spiritus, quod plurimi, et propemodum omnes, ad eam accedere verebantur. Erat ibi in elemosynis largiflua, ut ex iis, quæ accitabat, liquido patet; nam ex ciborum reliquiis, quæ sibi supererant, inopibus ipsamet ad se venientibus erogabat, aut per eosdem, qui sibi attulerant, ipsis largiter distribuebat. Aliquando vero, ut S. Elias h, a corvis ipsa famescens annonam recipiebat, semper Deo in omnibus gratias agens.

C 7 Assiduitati ac divinæ theoriæ, ut jam præfertur, quasi supra humanum modum operam navabat; quieti vero ac somno locum, nisi raro et in asperrimo scopulo, nimium fatigata operam dabat, idque potius ac sæpius sedens defecta membra laxabat. Rursus, relictis aliquantisper somno membris, ad psalmodiam devota redibat, adque orationum frequentiam. Quam nonnumquam antiquus hostis, diversarum ferarum assumpta forma et voce interpellare conabatur, minis eam

h
dæmonum victrix,

terrens, quasi interimere minabatur. Nec his ludibriis cedens Virgo beata, sed magis magisque Deo vacabat, et, si dici fas sit, nec puncto temporis ab oratione divelli poterat. Plerique sane explorare volentes, utrum vera essent, quæ de dæmonum ludibriis audiebant, quæ circa sanctam Virginem assidue fiebant, alii invidiæ zelo, alii vero bono animo, relictis propriis sedibus, ad locum vel circa Virginis mansuiculam sancta calliditate latitabant, ut experimento addiscerent, quod optabant, totam noctem insonnem ducebant; nec quidem sua expectatione delusi sunt; sed et ibi sæpenumero eadem experti sunt. Hæc nimirum eadem et his similia germana ejus, Nitida nomine, fatebatur perpessa apud sororem suam semel pernoctando; postmodum, recedente bellarum strepitu, visum sibi fuit voces audire melodiis, omnique dulcedine plenas collaudantium Deum et benedictantium.

8 Interea tum viri, tum mulieres locum sanctæ Virginis devote frequentiaque multa cœperunt adire, gestantes filios filiasque, ac ducentes viros et mulieres variis detentos languoribus; quorum aliqui secundum uniuscujusque fidem ab ea benedicti, sospites et incolumes abibant. Mira enim, quæ Dominus per suam famulam operatus est, longum esset enarrare. Verum quo tempore modove ex hac luce migraverit edicendum est. Prius enim obitum suum nuntiavit, qui advesperascente die Dominico i felicissimus extitit, septimo Idus Octobris k anno Domini millesimo centesimo quinquagesimo secundo l, Eugenio tertio Pontifice Maximo m, prout in Chronicis sacri cœnobii Sublacensis habetur, et in paradisi gloriam regnatura cum Deo Jesu, dilecto sponso, in secula seculorum intravit. Hoc quoque prænuntiavit, locum, quem tandiu incolerat, ecclesiam Deo ædificandam fore, ancillarumque Dei cœnobiale domicilium n, et quod optabat ibi requiescere, quod rei probavit eventus, ut impræsentiarum cernitur: ubi ego D. Vilhelmus, qui hæc recognovi, Missas tenui, et plures monachi idem actabant ad hunc usque diem MDLXIX.

9 Demum e seculo migrans, factus est cœlitus mirus splendor a loco quem incolerat, ad cœlum usque protensus instar lychnorum, qui intueri minime poterat, nisi quædam maxime luminosæ favillæ, quæ per totam Sublacensem abbatiam a sero illo Dominico usque noctis medium visebatur, uti tempus auroræ, quod plurimam testium copiam minime latuit; quem propemodum omnes intuiti sunt, palam nescientibus narrantes. Interea splendor adeo crevit, quod non modo a Sanctæ Virginis scopulo elevatus est, verum etiam et per totam hanc regionem, et insuper totum fere orbem ejus claritas, quasi ignea acies, ab omnibus clare ac patenter conspecta est. Hæc enim plerique testati sunt, qui ad Segninam urbem o, et ad Domini Eugenii præfati Beatitudinem comæabant; quod et ego, qui hoc opus exaravi, propriis auribus hausi, qui ibi cum beato Pontifice aliisque quamplurimis sanctis episcopis, aliquibus Cardinalibus aderam p, sero illo Dominico igneum

AUCTORE
VILHELMO
NARNIENSI.

miraculis et
prophetiæ
dono clara, in
cœlum anno
1152,
E

i

k

l

m

n

F

non sine cœlesti splendore

o

p

splen-

AUCTORE
VILHELMO
NARNIENSI.
sublata,

splendorem, imo Deificum lumen immensæ magnitudinis, licet immeritus intuitus sum.

10 Porro qui aderant, existimabant in aliqua Campaniæ parte copiosum ignem existere, de quo tantus splendor exsiliret. Postmodum beati Pontificis jussu cacumen montis civitatis ego et multi clerici ascendimus; conspecta est nobis et visa pro certo est tota abbatia Sublacensis comburi. Ceterum certiores redditi, quod in sanctæ Virginis exitu supra scopulos, quos ipsa Sancta incolerat, quoad vixit, lux illa refulserat, et horam scientes, qua obiit, a loco paulatim ad cæli usque celsitudinem se ampliandis pariterque dilatans ea ascendere conspecta est, omnem hæsitacionem abegimus. Nullus deinde hæsitavit, quin splendor hujusmodi ob sanctæ virginis Chelidonæ pio merita effulsisset, adeoque rumor hujusce rei auctus est, ut ad Romanam attingeret curiam, referentibus qui a longe venerant, supradictum splendorem, quibus indubitata fides adhibebatur, ac laudes æterno Deo solvebantur in secula. Amen.

B
corpus suum
Sublaci sepul-
tum in solitudinem,
quam incolerat, referri
jubet.

11 Post ejus obitum, non multo post; cum humanum ejus corpusculum ante S. Scholasticæ q monasterium, in loco seu ecclesia S. Mariæ Novæ, ante ejusdem monasterii januam, quod pauperum erat xenodochium, ibique per plures annos r quievisset, tanta grandinis copia per annos vallem illam sub solitudine, quam Sancta incolerat, ad Sublacum usque depasta est, quod a vineis, a terris, ab arboribus nihil fructuum colligi posset. Id liquide quidem patuit, quia ibi Sancta sepeliri noluit, sicut ipsa ante obitum prædixerat, sed in suis, uti dictum est, cauitibus. Apparuit enim, ut Domino placuit, beata Virgo cuidam presbytero, nomine Silbo, in somnis dicens: Nisi corpus meum ad locum suum relatum fuerit, singulis annis ipsa vallis ulterius minime grandine non carebit. Quod cum Simoni abbati Sublacensi, qui antea monachus extitit Casinensis ex genere filiorum Burelli de Sangro, qui anno Domini MXXI præfuit monasterio Sublacensi, nuntiatum fuisset, consulens dominum Manfredum S. R. E. Cardinalem tit. S. Sabinæ, consultis quoque fratribus, et clericis, et laicis, accensis cereis, cum crucibus et thuribus Sanctum corpus, unde ablatum fuerat, reportari mandavit. Tunc maximo cum honore, ceu in die ejus tumulationis, sacrum corpus per manus sacerdotum ad locum scopulorum, ubi erat prius, relatum est et humatum s, ubi, præstante Domino, cæcis visus, claudis gressus, surdis auditus, mutisque loquela Beatæ hujus Virginis meritis impetratur, et plura his similia Dei beneficia illuc accedentibus conceduntur. Quo facto, grando deinceps non amplius vallem et loca illa invasit.

C
s

ANNOTATA.

a Non in Vestinis, quod Ferrarius; neque Cellis in Calabria, quod Wion scribit; sed verosimili-

ter in oppido vicine Cicoli dicto, de quo vide num. 17 Commentarii prævii.

b Probabilius sub annum 1093. Vide Commentarii prævii num. 7.

c Alias Simbruinos: collocantur ad Anienem fluvium paulum supra Sublacum apud Cellarium Orbis antiqui part. I. Tab. 14, pag. 497.

d Æquorum oppidum in Latio. Est et huic oppido abbatia cognominis, nullius diocesis, per vetus et nobilis, S. Benedicti commemoratione inclyta, ab oppido milliari dissita.

e Seu Sublacensi cenobio.

f Die x Februarii.

g Alibi perperam Tusculano; tenuit autem Canon Sedem Prænestinam, teste Ughello num. 8 citato, ab anno 1111 usque ad annum 1122.

h Vide lib. III Regum cap. 17 & 4.

i Ita etiam Clemens Neapolitanus, Myrtus Trevirensis, et Officium Proprium S. Chelidonæ.

k Consonat Officium Proprium mox citatum; Clemens Neapolitanus mensis diem, quo Sancta obierit, non indicavit; Myrtus vero non septimo Idus Octobris, seu IX, sed septima die Octobris defunctam scribit.

l Annum obitus tacuit Clemens Neapolitanus. Sed hujus anni Octobri mense labente littera Dominicalis erat E, ac proin dies quidem Octobris IX in diem Jovis, VII vero in diem Martis incidebat. Cum advesperascente die Dominica sub median noctem omnium consensu S. Chelidonia ad superos abierit, nec sit, me quidem conscio, quin annum 1152 ei emortualem statuatur, dies XII Octobris vel XIII, diurnas horas more Italo a solis occasu inchoando; vel etiam a media nocte, si post median noctem obierit, diei IX vel VII substituenda videtur. Etenim XII Octobris eo anno incidit in diem Dominicam, et tertio Idus Octobris festum S. Chelidonæ perpetuo celebratum fuit.

m Anno Pontificatus ejus octavo.

n Factum id anno 1161, quo ejus reliquiæ Sublaco ad Simbruinos montes, ubi vixerat mortuæ fuerat, relatum est, abbate Sublacensi Simone, qui eam ecclesiam, cui virginum dein monasterium adjectum fuit, S. Mariæ Magdalenzæ et S. Chelidonæ sacram voluit.

o In Campania Romana, ditionis Ecclesiasticæ, et sedem episcopalem.

p Hæc non suis, sed Vitæ S. Chelidonæ primi scriptoris, sibi quæ prælucentis verbis Vellelmus Narniensis scribit.

q Cui Sublacense monasterium sacrum est.

r Scilicet novem.

s Cum jam ante cultus sacer, annuente Eugenio III, exhiberi coepisset.

A

TRANSLATIO

S. CHELIDONIAE VIRGINIS

ANNO DOMINI MDLXXVIII

Die XIII Julii facta

Auctore Vilhelmo Narniensi.

B

CAPUT I.

S. Chelidoniae reliquiae in montibus
Simbruinis reteguntur.

Cum S. Chelidoniae reliquias, ob multum diffectum, minus frequentatas,

Locus est a terra Sublaci duobus fere millibus ad Borealem plagam distans, quo loco ex silice dura altissima rupes eriguntur, quarum scabris exesisque lateribus oppidum versus, sacellum Divae Mariae Magdalenae dicatum situm est. Huc Cleridona patrem fugiens puella concessit: hic vitam duriter duxit: hic mortua est virtutum omnium splendore conspicua: cujus ossa (quo id tempore fuerit) *a* collecta atque marmoreo sepulchro composita populis huc usque in religionem maxime venerere. Ferunt olim apud sacellum domum extractam fuisse sanctimonialium quarundam usui: qua tamen pene collapsa, nonnulla extant ejus adhuc non spernenda vestigia. Sacello agri consecrati fuere non adeo insignes, quorum tamen proventus ad mensam Sublacensium monachorum pertinent. Cumque latera illa ingentium saxorum fere inaccessa essent, ac ob asperitatem itineris, hominibus tamquam desueta, raro quidem eo adoratum ibant populi *b*; quamquam incolis maxima erat et singularis in Cleridonam virginem pietas: quippe quae assiduis votis vocaretur.

bona pontificis venia

2 Quamobrem, monachis Cassinatibus Sublacense cœnobiū tenentibus, abbate Gregorio Sublacense *c*, de venerandorum ossium transpōitu pertractari coeptum est. Absurdum videri quidem, corpus tam sanctum locis tam obscuris obsoletisque delitescere: si transferretur in insignem ecclesiam prope cœnobiū, crebro invi-

Tomus VI Octobris.

sum ab hominibus, crebras item quotidianasque supplicationes fusum iri. Ea tamen intepuit succedentibus abbatibus instituta deliberatio, quoad cœnobiū decretum fuit a Patribus Hieronymo Amalphantano *d*, quo abbate, adeo res pressa est, ut is induxisset in animum in ecclesia cœnobiāli sacellum construere reponendis ossibus aptissimum, quod quidem inchoatum successor ejus Cirillus Faliscus *e* perfecit, imbricibus textit, marmoreo tessellato pavimento instruxit, aliaque ejusmodi ornamenta addidit. Increbrescebat in dies ad aures vulgi tantae Translationis molitio. Jamque a Pontifice Gregorio ejus nominis tertio decimo *f*, potestate corpus illum sanctissimum transferendi facta, illustrissimus Marcus Antonius Columna Cardinalis *g*, et universae abbatiae optimus commendatarius, datis ad abbatem Cirillum litteris, pontificiam illam ipsam potestatem monachis Sublacensibus indultam, perspicue testatus est *h*.

3 Sed tamen cum primum oppidani de transferendo corpore agi percepissent, gravate adeo tulerunt, ut nil sibi accidere ingratus potuisse videretur. Id erat, quod per vetus ei insederat opinio a majoribus olim ad istud usque tempus emanata, qua crederent, si locis suis ossa illa dimoverentur, fore ut ager Sublacensis densa diuturnaue tempestate quateretur. Id alias accidisse proditum esse memoriae. Nam superioribus longe temporibus corpus sanctae Virginis fuisse in aediculam proximam cœnobiō traductum e sacello proprio; qua traductione factum esse, ut tantisper grandinasset, dum illa in aedicula esset, visumque cuidam religioso viro per quietem fuisse, nisi rursus in loca sua sanctum corpus reportarent, nusquam e cœlo præcipitari desituram grandinem *i*; cum vero id abbas (quisquis ille fuit *k*) hominesque tentassent, corpusque in aedem pristinam retulissent, continuo grandinare cessasse. Hanc opinionem animis Sublacensium adeo infixam sensimus, ut nulla ratione posset divelli. Eam opinionem firmiorem arctioremque fecit improvisa quaedam aeris perturbatio, quae tum temporis suborta est, quam etiam insecuta fuit grando, quae Gennatem agrum in abbatiali ditone quatuor millibus ab oppido distantem, pessime diverberavit. Quamobrem tanto magis tum plebs, tum etiam plerique oppidi primatum perstiterunt in sententia, jamque coacto concilio eam Translationem impedire deliberarunt.

4 Sed nil ausi sunt inconsulto Reverendissimo ac illustrissimo Cardinale, ad quem castro Zagarolo astitantem Sublacensium omnium nomine litteras dederunt; rogatum volentes, ne transferri corpus Cleridonae permitteret: in ea se esse religionem veterumque sententia, ut si Cleridona alio comportata esset, immanes rerum publicarum privatarumque jacturas affirmarent esse perpessuros, omnia de cœlo tactum iri, in maximas calamitates se suosque nepotes ituros: eam rem apertius argui; quod quamprimum monachis deliberatum est sanctas reliquias ad Divae Scholasticae transferre, illico e cœlo affluentissi-

AUCTORE
VILHELMO
NARNIENSI.*d**e**f**g**h*

Sublacensibus cœnobiis,

E

*i**k*

F

invitis licet
primum civibus

AUCTORE
VILHELMO
NARNIENSI.

mam cecidisse grandinem, segetesque in Gennate agro fortiter decussas stravisse; tritici viniq̄ue caritatem non portendisse modo, sed certe peperisse: id dispendii, si jam ante Translationem factum sit, multo magis post Translationem factum iri. Quibus litteris prudentissimus æque ac religiosissimus commendatarius breviter respondit: Nihil esse quod ex Translatione reliquiarum id evecturum putarent: Deum Opt. Max. eundemque rerum omnium procuratorem et severum peccatorum vindicem, si quid in eo populo aut grandine aut alio supplicio purgandum esset, animadversurum pœnasque sumpturum, sive ossa illa transferrentur, sive loco suo perpetuo manerent: omnes nervos potius contendere in tam religiosum opus oportere, opem monachis omnem id conantibus afferre debere, nullum omnino negotium Translationi facessere, preces ad Deum juges fundere, ut omnia instituta bene verterent. Quæ responsa cum Sublacensibus ab illustrissimo Cardinale reddita essent, nil contra pugnant, sed iis omnibus, quæ ad Translationem pertinerent, adminiculo esse polliciti sunt. Nondum tamen absterserant futuri cujuspiam mali suspicionem, rem taciti atque ambigui sustinebant.

Sublacum
referre de-
cretum esset,

5 Illud reliquum erat, quod a monachis impetratum optabant, ut scilicet Translationem tam diu protraherent, quoad segetes et secarentur, et ad aream tererentur, qua re tuti saltem essent recondenda tritico: quod votum similiter vindemiam amplectebatur. Solet vulgus hoc superstitiosi timoris genere sæpenumero implicari, quod omni contentione nos adhibitis persuasionibus, atque imprimis optimus Cardinalis datis litteris adimere satagit. Eam porro prerogationem abnuit abbas, quam si forte indulsisset, facile erat, ut ipse in suspicionem veniret, ne una cum populo de superstitiosa formidine sentiret; neque integrum abbati visum est, in ea re plebi morem gerere, cum nihil haberet tunc temporis, quod pressius cogitaret, quam eam ipsam Translationem ocus expedire. Quamobrem Translationis celebritas ad tertium Idus Julias cum populo conducta est, qui dies fuit Dominicus *l*, tum cum homines, cæteris negotiis vacui, ad pietatem se jure exercere deberent. Ad vocem præconis res publice conclamata est, Clerici, regulares, qui tantummodo Franciscani lignipedes aderant, albi nigrique ordinis confraternitates, quas appellant; oppidani principes, quique cum magistratu erant, et omnis in universum plebs, a monachis invitata est ad pompam. Biduo autem antequam Translatio fieret, abbas (qua erat religione et animi solertia) monachis, qui cœnobium Divæ Scholasticæ inferius incolebant, et qui superius Divi Benedicti habebant, indixit ejus diei jejunium *m* simul et viginti quatuor *n* horarum preces, ad quas in sacellum, Divæ Cleridonæ comparatum, singulis horis singuli bini accederent monachi; quoque ad Deum implorandum castius innocentiusque adirent, hortatus Fratres est, ad abstergendos feditate peccatorum animos, casusque reservatos, quos vocant, tum confitentibus tum

m

n

confessariis liberaliter indulisit, ne quid esset, quod præmittendæ recensionis objiceretur.

6 Persolutis igitur in oratorio nocturnis vigiliis, illico preces abbas horarias cum socio inchoavit, idque primus fecit, ut antequam fervesceret dies, iter commodius adornare posset ad saxearupes, quibus adhuc ossa Cleridonæ condebantur. Nam summo mane contendere illo debebant patritii viri nonnulli Sublacenses, cum iisque actuarius qui de peragendis rebus publicis tabulis fidem faceret. Statuerat enim abbas (quemadmodum id quod optarat felicissime successit) adhibitis testibus iisdem præclaris hominibus *o*, marmoream urnam, qua maxime poterat, cautione aperire; quidve aut ossium aut reliquiarum ibi abderetur, patefacere. Non satis abbati fuit jejunium ac preces indicere monachis, sed priusquam demolitionem tumuli adoriretur, demolitionem a re sacra auspiciatus est. Duo pone secuti sunt monachi *p* non multo postquam abbas cum socio *q* pervenerat, quorum alter *r* sacra fecit, atque omnes, quotquot aderant, misteria summa cum pietate, fuisque indesinenter precibus, aspexere.

7 Cumque sacra ipse fecisset abbas, superiore sacerdotali veste seorsum posita, retentaque tantummodo alba, nec non orario ad pectus decussato, jussit, cementibus omnibus, cœmentarium hominem *s*, eo de industria vocatum, marmoris commixturas cuneo ferreo disjungere. Siquidem in prospectu super aram urna illa ipsa erat pluribus coagmentata partibus, quæ partes cum marmoreæ essent atque candidæ, in molem quamdam surgebant, ad pares angulos quadratam, nisi quod ejus molis verticem frontispicium in acumen desinens premebat: anterior tumuli facies duabus columellis tertibus, multiplici varietate tessera distinctis ac tamquam torno ductis claudabatur; quæ facies tum marmorea, tum complanata omni ex parte erat, in cujus medio duplex apparebat vermiculatum emblema tessellis aptatis ita distinctum, ut penicillo depictum puteretur; posterior facies tota sacelli muro ita inhærebat, ut una cum muro colligaretur; latera hinc atque hinc itidem marmorea, quæ tamen nihil tessellatum haberent.

8 Inter demolendum monachi cominus psallebant Hymnos Davidicos, tum etiam Psalmos recitabant, quos pœnarios vocant, Litanias, Rogationes, extremasque multiplices precatiunculas modulatis vocibus concinebant, tum Divæ Mariæ, tum Zacchariæ Evangelicos versus. Videre erat, quam faberrime factum, quamve firmissime structum sepulchrum illud esset, ut quam posuerunt in fabricando sarcophago diligentiam, eandem, ni potiore mavis, in colligendis componendisque reliquiis intelligeremus ab ejus temporis fuisse positam. Frontispicium primo demolitor dissolvit, quo dissolvendo tantum temporis effluxit, ut reliquis destruendis sepulchri partibus conjectaremus multo longius interponendum: deinde tabula erat sub frontispicio marmorea, quæ vas tumuli quadratum superiori parte universum tegebat. Cautius agebat cœmentarius,

D

ad Simbrui-
nos montes se
abbas insigni
comiatu
confert,

o

p

q r

E

urnamque
demoltri,

s

F

psalmos can-
tantibus mo-
nachis, ju-
bet;

* patribus

ne

A ne tabula demolendo frangeretur : qua sublata putabamus, nullis interjectis impedimentis, posse reliquias pateferi, quam in rem attentissime astantium prospectabant oculi. Jam abbas passim actuarium monebat, ut ipse unus esset e ceteris, qui subtilius acutiusque oculis cuncta perlustraret, animoque perlustrata mordicus retineret, diligentissimeque in tabulas publicas adnotata referret. Sic fore tandem, ut Acta illa studiose conscripta historiae loco posteris haberentur.

sublata superiore tabula,

9 Hiantes lusit marmorea superioris tabulae ablatio, dilataque tamdiu visendarum reliquiarum spes praeter modum intuentium animos augebat excruciatque. Animadvertenter tandem marmoreas illas tabulas emblemate picturatas non esse urnam, qua virgo Cleridona celaretur, sed urnae ornamenta quaedam pulcherrima. Quod vere comprobatum nobis fuit, ubi tegumenta involucriaque illa marmorea sua essent soluta compagine. Nam vasculum inclusum erat ex integro marmore cavatum elaboratumque haud tumultuarie, sed artificio adhibito, quadratura ex altera parte longiori, longitudine fere bipedali constans ad duplam rationem altitudinis. Operculum item ex integro marmore fabrefactum, paulo excavatum, cujus tamen summitas acutiae quadam oblonga finiebatur. Annulli utrimque ferrei tamquam aures infixi plumboque coaptati erant : quibus commodius operculum sublevari, quodque in vasculo reconditum esset, cerni posset. At ubi levari operculum coeptum est, clamorissima voce sacerdos, qui idem abbas erat, Ambrosianum canere sibi sumpsit, sumptumque monachi ad calcem usque canendo perrexerunt. Ceteri qui aderat laici exultare laetitia, collaudare divinam beneficentiam, sese colligere in divinas preces, genua profundius flectere, aperto capite opem e caelo implorare, reliquiarum denudationem morari, optata demum expleri poscere.

delectisque reliquiis,

C 10 Quid plura? In vasculo lignea erat arcula temporis longinquitate jam senio enecta, non marcida quidem, sed quae comminui facillime poterat, jamque, nisi attentius accuratiusque pertractata esset, in minutula frusta abiisset. Tegmine ligneo ab arcula remoto, sanctissimae virginis Cleridona totius fere corporis ossa adinventata sunt, calvaria integra, humerorum, brachiorum, feminum, crurum ossa majora illa ipsa quidem minime deerant; minora complura erant, quorum adnotatio non admodum curae fuit, ut minutatim expendenterent. Actuarium commonitus est, ut haec ipsa ossa praestantiora in numero haberet, quae tabulis ad futurae memoriae conscriberentur. Postremo accepta calvaria Virginis in nomine sanctissimae atque individuae Trinitatis signo crucis facta, homines isthaec tam mira cernentes laetiori alacriorique animo loco discesserunt. Ceterum utquam discederent, actuarium ea quae diligenter conscripsit, diligentissime stipulatus est, cujus stipulationi nemo fuit adstantium, qui non adstipularetur.

perpetuitatem

11 Illud quoque abbas discedenti cuique significavit, ex capsula lignea pene confecta in ci-

pressinam brevi fabro lignario parandam, ossa tam sanctae Virginis transfundenda, perendie in cipressinam transfusa solemniter ad conobium comportanda : si pompam celebrem futuram vellet, studerent quam maxime, tum precibus, tum honestioribus actionibus invigilare : iis enim rebus coli praecipue Deum, cujus providentia in universas singulasque totius mundi partes pertingeret. Qui descenderant in oppidum declararunt passim oppidanis, quid esset mane illo gestum apud Cleridona Virginis aedem, quibus laboribus, quibusque ceremoniis resecta essent illius Virginis ossa. Non defuere, qui antequam ossa eruta et urna inventa fuissent, crederent eos frustrati, qui reliquias Cleridona indagassent : quippe qui omnino diffiderent quippiam inventuros reliquiarum : deceptos tandem, sed se decipi libenter passos, cohortari omnes ad videndam quam celerime tam venerabilem ossium suppellectilem, fructum non aspernandum percipi ex tanto itinere posse : jucundissimum esse tam longinqui temporis ossa huc usque perdurata cernere.

12 In secundo die, qui dies Sabbati fuit, ecce copiosior solito tum virorum, tum feminarum multitudo conscendit, nil eo tempore laborem itineris, nil ingruentem aestum ducere, ut intelligere facile sit, nec asperum amanti fieri, nec videri durum quicquam. E conobio item tres monachi sacerdotes summo mane accesserunt. Nam duo illi, qui abbatem antea secuti fuerant, eodemmet advesperascente die, ad conobium, ut ordine suo horas precarias absolvent reversi sunt. Porro tres illi, qui recens accesserant, singuli hostiam Deo acceptissimam obtulere, ea in re tum sibi, tum populo mirifice gratificati. Ex maxima venientium hominum parte nonnulli fuere, qui abbatem de sacerdote confessario percontarentur, rogarentque, ut salutaris sacerdos exhiberetur, qui exomologesim facientes peccatorum vinculis Sacramento solveret ; sic fieri, ut purioribus candidioribusque animis opem divinam meritis Sanctae Cleridona Virginis implorare possent. Illico creatus est ab abbate confessarius, qui petentibus absolutionis munus elargiretur.

13 Instabant praeterea viri feminaeque omnes catervatim, urgebantque mirum in modum, ut ossa Cleridona retegerentur, palam omnibus concernenda. Isthuc non adeo abbas flecti potuit, ut facile concederet. Non enim integrum arbitratur, neque consentaneum, ut tam verendae sanctitatis reliquiae passim omnibus explicarentur ; qua re postmodum fieret ut pro nihilo seu de lapide exemptae ducerentur. In eam sententiam impellebat maxime, quod ita usurpatum ab Ecclesia intelligeret. At vero tantam in hominibus illis religionem animadvertenti, piamque illam contentionem negligere haud operae pretium visum est. Igitur eo angustiae res ducta est, ut tertantummodo in illa universa die per monachum confessarium eundemque hierophantem constitutum ossa Virginis multa quidem religione ostentarentur. Mira quidem res erat flagrantia de imis visceribus ducta suspiria, supplicesque

hominum

AUCTORE
VILHELMO
NARNIENSI.

in urnam
cipressinam
perendie
inferendis,
Sublacum
redit :

E
reditur
postridie
in
sititudinem,

F
multitudinis
venerationi
iterum
exponuntur
reliquiae,

AUCTORE
VILHELMO
NARNIENSI.

hominum audire voces, repetitaque toties Cleridonæ nomina. Quid dicam muliercularum lacrimas? Quid puerorum paternos maternosque mores imitantium simplicitatem? Quid juvenum acrimoniam religione mitigatam? Quid omnium in universum incredibilem pietatis significationem? Illud profecto Christianæ religionis haud leve argumentum fuit, quod ii fere omnes qui aderant, singuli globulos filo seriatim pendentes, quibus numerato tum orationem Dominicam tum angelicam salutationem memoriter dicerant (collas Dominæ vulgo vocant) habebant in manibus: neque id tantæ pietati satis fuit, nisi contentius eas hierophantæ porrigerent, quas sacris ossibus admoveret: quorum contactu rem divinissimam consecutos esse arbitrantur. Tantam hujusmodi corollarum silvam, tantamque hominum fidem mirantibus nobis patefactus est agendis Deo gratis immortalibus locus amplissimus.

allataque
vesperi urna
cipressina

B

14 Persolutis ad Vesperam statis horis, capsula cipressina, in qua reliquiæ transponi deberent, e cœnobio allata est, et id postridie, antequam aurora emergeret, abbas efficere statuit, ut ineunte aurora iter illud declive montis, comportato reliquiarum ferculo, descenderent in planitiem, quam in planitiem confluere, qui pompam Translationis præcone proclamatam celebraturi essent. Id duas ob causas fiebat: quarum prima erat, ut advenientium copiarum commode consuleretur, ne scilicet montis horridi nimiumque ardui consensu defatigaretur; altera quod melior atque brevior futura esset via tarde incendibus, qui pompam insignem illam agerent. Addo tertiam, ut Translationis ejus negotium temporius, antequam sol in sublime vectus exardesceret, perficeretur. Ita enim abbas rem moderatus est, ut Orientem solem anteverteret, reliquiis Sanctis in planitiem conducendis antelucano tempore, stellis adhuc cœlo micantibus inchoandum fuit, ut et tolerantius viæ labor sustineretur, et causa esset, ut neminem sumpti itineris ponitere posset.

reliquum
noctis inter
preces exigitur.

C

15 Sero sabbati die non exigua virorum mulierumque manus convolarat ad prærupta divæ Cleridonæ loca, ut noctem privigilem ducerent ad reliquias, precibusque nervis omnibus contenderent ad suam ipsorum commiserationem promovendam Dei clementiam: quorum in numero nonnulli fuere albi coloris confratriæ viri primates. Hos compellavit abbas, rogavitque humaniter, ut honestandæ pompæ causa atque ut observationi majori monumenta isthæc haberentur, solitis induti saccis media pompa urnulam Cleridonæ marmoream reliquiis vacuum, aptatis vectibus seu humeris suspensa ferrent: seorsum quaterni operculum: sic fieri, ut magnificam quidem et longe gloriosam pompam redderent: laborem certe insuetum et durum, at laboris tanti præmium fore locupletissimum. Abbatum humaniter petenti humanissime primates assensi sunt, in quaque re polliciti vel difficiliori præsto esse: noctu se illic moraturos: ad noctem mediam fratres complures affuturos in eam

rem paratissimos, nobis descendentibus cum reliquiis, se pariter cum marmoribus descenduros, nihil prætermitturos, quod abbati fore gratum intelligerent.

ANNOTATA.

a *Loco verborum, parenthesi hic inclusorum, in Myrtiano hujus Translationis apographo isthæc verba leguntur: Sub anno millesimo centesimo sexagesimo primo.*

b *Vicinarum oppidorum.*

c *Gregorius a Sublaco in Latio, monachus S. Scholasticæ, obiit abbas S. Simplicii, Placidus Puccinellus in Nomenclatura abbatum Casinensium pag. 18.*

d *Hieronymus Amalphitanus, professus Neapolitanus, obiit abbas Adriæ. Placidus Puccinellus in prædicta Nomenclatura pag. 19. Sacellum novum, in quod S. Chelidonæ reliquiæ illatæ fuere, inchoavit anno 1577.*

e *Cyrillus a Montefalisco, professus Perusii, obiit Aversæ abbas et visitator. Idem ibidem pag. 12.*

f *Præfuit Ecclesiæ ab anno 1572 usque ad annum 1585, quo obiit.*

g *Anno 1565 a Pio Papa IV in Cardinalium collegium adscitus.*

h *Addit Myrtianum apographum: Id quoque generalis Synodus Patrum Congregationis annuit libenter.*

i *Vide Vitam num. 11.*

k *Simon, de quo superius in Annotatis ad Vitam littera n.*

l *Recte: nam eo anno littera E diem Dominicum indicabat,*

m *Quinto Idus Julii ex Myrtio.*

n *Mox citatus Myrtius habet: quadraginta.*

o *Scilicet Flaminio Panismollis, Friderico de Angelis actuario, Joanne Baptista Tucciamanella, Fabritio Caviaz, Ascanio Martini Croci. Ex apographo Myrtiano.*

p *Domnus Angelus a Sublaco, et Domnus Maximus Aretinus. Ex eodem apographo.*

q *Bini hic socii tribuuntur abbati in apographo Myrtiano, nempe: Domnus Venantius Urbinas Cellarius, et F. Placidus commissus a Sublaco.*

r *Angelus a Sublaco. Ex eodem apographo.*

s *Petrus Lombardum. Ex eodem apographo.*

t *In his apographum Myrtianum nominatim recenset illustrissimum D. Pirrhum Frangipanis.*

AUCTORE
VILHELMO
NARNIENSI.

CAPUT II.

Eaedem reliquiae ad Sublacense monasterium transferuntur.

Reliquias apponuntur excubiis;

a b

B

tertia autem die, illatis in urnam sacris ossibus

c

d

C

omnibusque ad iter expectatis,

abundat

Rebus ita compositis, abbas monachos commouit, duos praesertim, qui iuniores robustioresque erant, ut aliqualem vicissim operam custodiendis sacris ossibus adhiberent, ne quidpiam forte fraudis vel doli mali subreperet, neve quis versipellis insidias strueret suffurandis aut abripiendis reliquiis. Huic studio comitem adiunxit commissum *a* ac Heremitam *b*, qui locis illis plus quam quinquennio custos a monachis Sublacensibus adscriptus fuerat: se cum seniore socio aliquantulum quieti dare velle, ut ad horam noctis sextam experrecti quidquid facti opus esset, accuratius expedirent. Nihil fuit ab abbate praecipuum, quin libentissime tum monachi, tum commissus et heremita susciperent, idque reapse perficerent.

17 Ad noctem mediam, qua fuerunt monachi pietate solertiaque praediti, statae nocturnae vigiliae, pulsato aere campano, significantur; deinde ordine in ecclesia frequentiori persolvuntur. Per solutis nocturnis precibus, adhuc alta nox erat; abbas duoque una secum monachi, crispantes lineas induunt (cottas *c* vulgo appellant) orarium *d* etiam, ab collo pectore tenus compositum superaddunt, capsellam cipressinam ad aram collocant; cumque abbatis jussu ab commissio heremitaque socio tegmen marmoreum ab urna marmorea dimotum omnino esset, ossa Virginis Sanctae singillatim summa religione summoque studio transponi cipressinam in arcam cepta sunt. Videre tum erat procumbentium hominum vultus attonitos, submissas supplicesque voces, innumeris suspiriis permixtas, in aera fundi, pectora pugno percuti, commiserationem quandoque divinam altius aliquanto proclamari. Studuit abbas ne quidpiam vel ossiculorum esset in urna marmorea reliquum, atque adeo ea in re diligens fuit, ut ne pulvisculus quidem restaret, qui non exquisitè colligeretur custodireturque. Quid quod fragmina illa ipsa capsulae lignae, qua reliquiae Virginis condebantur antea, sic scrupulose reservata sunt, ut inclusa linteo heremita consignari abbas, in coenobium portanda, quem heremitam voluit nusquam ab latere suo discedere.

18 Ossium igitur et reliquiarum marmoream urnam inanem redditam, operculumque item ipsius urnae marmoreae ab ara dimitti, mediamque in aedem transferri, ab albi ordinis confratribus, quorum id ordinis curae commissum fuerat, jussit abbas. Cipressina vero capsula, jam tantarum reliquiarum ditior augustiorque

facta media in ara, velo subtilissimo tecta adstat: in eam omnium convertuntur oculi, votis supplicibus Cleridonam invocant, ut Deum in suas eorum calamitates avertendas facilem reddat. Interea monachis praesentibus (nam nuper monachus insperato illic e nostris venerat, patritios quosdam homines e comitatus, qui religionis ergo noctu ea loca invisere in animum induxerant: ille ipse monachus tertius fuerat, qui ossibus in cipressinis loculis collocandis adminiculatus est) monachis, inquam, psallentibus, ceterisque attentissime quae gerebantur intuentibus, urnae marmoreae, itemque ejus operculo vectes lignei funibus validioribus nectuntur, crebroque bajuli tentant, an vectes et humeri oneri portando pares sint, necne: omnia sentiunt optime libramento convenire; jam se paratos indicant in opus; jam quantum suas ad partes attinet sese in iter colligere posse. Jubet abbas pondus marmoreum tolli, nihilque dixit, jam impedire, quod iter agere nequirent; se continuo cum reliquiis subsecuturum. Albescere auroram, stellasque evanescere, non esse diutius morandum, planitiem adeptis aliquantisper quiescere non ingratum fore: asperitate montis descensa, totam pene viam confectam videri.

19 Proinde, cereis funalibus accensis, quos ii, qui reliquias comitarentur, in manibus gerebant, aptataque duos inter ligneos vectes cipressina capsula, quam suppositis humeris monachi quaterni veherent, abbas Ambrosianum hymnum voce modulata ingressus, concinentibus ceteris, incedere populum, montemque jussit descendere. E coetu illo, quamquam non admodum copioso, alii partim praebant, duce crucigero, partim alii ferculum subsequebantur. Summa omnium cura erat, gerulorum praesertim, ut ferculum sublime in humeris tuto ferretur; quam ipsam augebat maxime formido quaedam non mediocris, ne cuique per callem angustum eundemque salebrosam et petricosam, addo etiam graviter erectum, pes laberetur in praecipitium: tanto erat in discrimine illud positum iter, et tamen ita Deus Optimus opitulatus est, ut nobiscum sit actum praeclearissime.

20 Pedetentim igitur molem illam longe arduam inoffenso pene vestigio descendimus in planitiem, quam etsi planitiem non admodum vere dicere possumus, cum situs ille idem declivis esset, planitiem tamen judices, si descendi montis juga horrida ratione adhibita suspicias. In ea planitie cum essemus, deposita est celsiore quodam loco cipressina capsula, quam illico abbas ex acerra thus sumptum ac thuribulo concrematum fumo latissime fuso totam obduxit. Jam eo confluerant tum oppidani, tum castellani complures, confluebantque deinceps cumulatim, usque dum pompa moveretur. Jam aderant monachi ex coenobiis, quotquot erant *f* tum incolae, tum advenae, secum vestes sacras tulerunt, quibus bestiolam, antequam coenobio discederent, onerarunt. Tabulam tripode innixam, qua vestes illae ipsae ordine disponerentur ministros adornaturae: crucem argenteam, quam commissus ut

signifer

inter hymnos sacros e montibus descenditur

F

in planitiem

f

AUCTORE
VILHELMO
NARNIENSI.

signifer anteferet et pleraque alia in tam sole-
mne opus prudentissime parata *g*. Lecti sunt ad
ferculum humeris portandum monachi duodecim
g induti dalmaticis *g*, qui ex triente sibi vicissim
surrogarentur, ut quaterni semper essent, qui
h arcam amplissimo velo serico laxius cunctam,
quasi levitæ humeris ferrent *h*; supra arcam
item umbella serica parata erat, quam hastilibus
sex subnixam suspensamine * in sublime ferrent
patritii sex viri, seu qui nobiliores habebantur
in oppido.

auctoque ad-
modum

21 Jam clerici venerant, qui pompam in-
cedendo lineati magnificentiorem facerent, lignipe-
des Franciscani nondum ad planitiem appule-
rant, neque confraternitates *i* universæ, nisi ex
iis pauci, quos urnam marmoream cum operculo
marmoreo deorsum ex æde Cleridonæ vexisse
diximus. Una tamen omnium astantium vox erat,
jam ex oppido solvisse non Franciscanos modo,
sed confraternitates saccis indutas *k*, atque etiam
plebem innumeram *l*, quæ obviam proficiscere-
tur euntibus. Quamobrem dispar erat monacho-
rum nobilitatemque quorundam sententia. Nobiles
enim sentiebant in ea planitie tantisper moran-
dum, quoad omnes convenissent, ut pompa nu-
meris omnibus perfecta loco moveretur oppidum
versus. Monachi contra : præstare quantocius
pompam instrui atque abire, ne res ad vespe-
ram, antequam finiretur, protraheretur : jam
solares radios montium ferire cacumina : haud
esse cur invalescere solem sinerent : iter non
esse prolixum modo, sed difficile atque asperum,
præterquam quod horam oppidano in templo
principe sustinendum esset populo gratificandi
causa. Quotanam diei hora peti cœnobium de-
beret?

pompam co-
mitantium
numero,

22 In sententiam monachorum ivit abbas, jus-
sitque continuo duodecim monachos indui dal-
maticis, crucigerum atque ceriferarios binos cot-
tis albis supervestiri, sibi duobusque hinc atque
hinc sociis pluvialia dari, quibus ornarentur ;
umbellam explicari, hastilibusque necti, præsto-
que esse, qui eam ferrent. Clericos in ordine dis-
poni, laicos item quoscumque pompam subse-
qui, candelas in flammam candentes cuique dis-
tribui : facile brevique sese adjuncturos, qui
obviam venissent. Tum monachi, quorum inter-
erat, cipressinam arculam tollunt imponuntque
humeris, umbellam desuper aptant patritii, suum
quisque ceterorum hominum locum obtinet : po-
ne paululum sequitur arculam abbas duobus cum
sociis pluvialatus : monachi deinde cæteri, tum
clerici hymnos laudesque incedendo concinunt,
voce latanti festivissime procedunt, nihil adhuc,
quod perturbaret pompam, accidit. Quid [quod]
ordinem hunc continentem cum laici viderent,
illum ipsum non modo * [suspicerent, sed etiam]
imitarentur, religioseque amplecterentur? Auge-
batur eundo virorum mulierumque copiae, nume-
rosiorque passim instructa fiebat incedentium
acies : non aliter a suo fonte manantem aquam
videas, quæ cum a principio tenuis angustaque
sit, confluentibus passim fluviis, uberiore aqua-
rum copia in ingentem annem evadit.

* sedulo in
Ms. Testa.

23 Spatio itineris non admodum longiore con-
fecto, Franciscani apparent lignipedes, item am-
bæ confratriæ candidi nigrique ordinis obviam
pompæ devenientes, cui sese bini adjungunt in
ordine dispositi. Longa demum omnium series in
pompam deducitur atque in oppidum Sublacense
proficiscitur, summa quoque veneratione reli-
quiarum arculam tam religiose atque magnifice
incedentem proprius intueri (quilibet) contendit.
Ab ea contentione nec turba frequens, nec viæ
inæqualitas, nec crebra corporum repercussio
arcebat. Tanta videndi adorandique reliquias
cupiditate quilibet tenebatur. Missum fuit, quod
ducissa Populensis, illustrissima commendatarii
matertera, perditæ podagra chiragraque cum la-
boraret, conata est tamen ad pompam accedere,
lecticariis tum bestiis, tum hominibus adjuncta.
Soror ejus paralisi tremens, etsi non ausa est ire
longius, extra oppidi portam egressa est, tantæ
religionis studio non est, ut plerosque referam
eamdem pene impotens, quos tanta celebritas ad
accedendum impulit, spe multo magis recupe-
randarum adjuncta *m*. Ingressi oppidum tantam
obstupimus ad fores magni templi coisse homi-
num multitudinem, ut vix angustissimus reliquiis
esset trames, *n* quo sanctissimi feruli vectores
pertransirent intra muros ecclesiæ. Superata ta-
men est ea introeundi angustia. Tum cautes sa-
cris resonarunt modulis, conclamatumque ple-
nius a populo est : Miserere. Mos enim pervetus
inolevit, Christianos Italos in hoc rerum genere
validis lateribus Dei misericordiam implorare.

24 Arculam qui erant induti dalmaticis mo-
nachi sublimiori in scamno in eam rem a clericis
comparato, mediisque ædibus posito, colloca-
runt : quo latissime cunctis illic confluentibus
pateret, quove commodior ac eminentior esset
retegendis palam ossibus sacris. Provincia isthæc
fuit ab abbate duobus demandata monachis, qui
pluvialati secum ierunt, quique tamquam indi-
vulsi comites in ipsa pompa asciti sunt; ea ta-
men lege monachos abbas tunc hierophantas
nexit, ut minime ossa prius retegerent, quam
a sacerdote, qui rem divinam faciebat ad aram
majorem, sacrosancta corporis Christi misteria
ostensa populo essent. Neque enim fas erat, ut
patescentibus Christi misteriis, populus in respi-
ciendo S. Cleridonæ loculo occuparetur. Porro
postquam sacra facta sunt, arca cipressina mo-
nachi resecta illico solemniter reliquias Clerido-
næ Virginis tollunt, palamque ostendunt : quibus
leviter aërem in modum crucis findentibus bene
populo precati sunt. Confestim corollas tumul-
tuatim deferunt, pertinaciterque urgent conta-
ctum ossium. Intolerabilem insolentium homi-
num petulantiam videres, nisi religio, pietas,
fides excusaret. Et quidem optandum, ut in Chri-
stianis hominibus ejusmodi petulantia passim in-
valeat, petulantiorque fiat.

25 Itaque cum satis in templo fuisset, pro-
movendam ad cœnobium pompam abbas commo-
nuvit, jam fervescente die : mille passus distare
monasterium, leve nihilo plus iter faciendum,
quam quod paulo ante confectum esset : adhuc

D
Sublacum
itur;

E

m

n

hinc vero
post aliquam
moram

F

longo ordine
ad Sublaci-
se monaste-
rium,

sacra

A sacra solemnia abbati faciendā, orationem ad populum habendam, tempus in horam diei pene sextam protrahendum. His commonita gens verbis, confratris sese instruunt, duplexque marmor humeris accommodatur: Franciscani propius accedunt: sequuntur clerici, postremo loco monachi omnes, quorum qui ferculo gerendo praeerant, ferculum sumunt, umbella super extensa pensili; abbas, duoque monachi comites, tamquam pompae ductores, postremi incedunt, eandem proficiscendi, concinendique legem omnes observant, quam dudum in oppidum profecti observaverant, nisi quod in immensum hominum coetus excreverat. Cum jam societates nonnullae circumvicinis e castris adventitassent, numerosoque coetus se addidissent; e Sublacu item mulierum egressa manus non exigua pompam amplificavit. Nusquam ire desitum est. Neque enim interquiescere conducebatur, quandoquidem vigeat aestus, solque altiore cœli plagam petens acutius invadebat. Multo itinere jam lassata hominum corpora: quamobrem maturato adire cœnobium studebant omnes.

depositaque
ibidem so-
lemniter ur-
na.

26 Quo cum perventum esset, edito loco, media in ecclesia arca posita est, quoad omnes quiescendo vires colligerent, imprimisque abbas, qui non multo post solemnia sacra facturus erat, cellulam ingressus, itineris laborem quiete modica levare voluit. Dimidia vix hora intercessit, quando abbas, cellula egressus, sacrarium adit ad sacra faciendā proditurus: accedunt ministri: sacerdotem ad aram sacelli nuper ædificati hierodoli p comitantur, omnia in eo genere, qua majore poterant diligentia perficiunt. Antequam tamen ingrederetur abbas Missæ, quod appellant, Præfatium, editiorem locum Præpositus claustrum q conscendit; orationemque ad populum habuit, contractiorem illam quidem, at quæ populum ipsum ad religionem pietatemque imprimis excitare posset. Porro sacra cum perfecisset abbas, per hierophantem iterum apertæ contendentem vehementer populo reliquiae sunt; iterum atque iterum conclamata est Dei misericordia, corollæ pariter innumeræ porrectæ, ut ossa Virginis contingerent. Quibus peractis rebus, missus est fausto nomine populus, cui etiam significatum tum liquido fuit, reliquias ipsas illic foris permansuras insequente triduo ad sextum decimum calendas Augustas suo marmore condendas.

qui pars
pompæ fue-
rant, mona-
chorum hu-
manitate re-
ficiuntur:

27 Equidem non video, cur involvi silentio debeat monachorum quædam cum charitate juncta humanitas; siquidem jussum est omnibus universim cum maribus, tum feminis pompam celebrem prosequitis ad interiorem cœnobii portam singulis panes singulos liberaliter condonari; confratribus albo nigroque sacco indutis casei frustum singulis, atque vini haustum superaddi: Clericis vero ac Franciscanis, nobilioribus item viris r nonnullis, solemne epulum, aperto monachorum triclinio, datum est, quo loco inter convivendum per monachum certum, adito suggestu, sacrarum Scripturarum perennis (ut mos antiquissimus monachorum fuit) Latina est recitata lectio; ad calcem epuli Latine lectioni lectio item

sacra sermone vulgari successit, quod singulari prudentia majores nostri fieri decrevere: ut non eorum modo animi, qui Latine scirent, salutari doctrina reficerentur, sed emolumentum quidpiam in eo genere illi etiam caperent, qui Latine nescirent. Quibus rebus factum est, ut homines, qui Translationi tantæ interfuerunt, et quod ad excultos pietate animos, et quod ad corporum instaurationem pertineret, largissime copiosissimeque obtinere potuerint. At vero abbas, quod fuerat populo pollicitus, fidelissime præstitit. Media in ecclesias reliquiarum loci eminentius aliquanto positi sunt, ut introeuntibus in templum hominibus continuo prospicerentur, essentque volentibus ac intuentibus obvii. Tripode supposito, stabat odorata cipresso arca eodem obducta velo, quo pridie, cum ad cœnobium reduceretur, obducta fuerat: perpetuo quatuor ardebant flammæ, quatuor super candelabris ad angulos arcae rite dispositis. Verum illa adhibita est cautio, ut noctu arca in sacrarium reponeretur, ne clancularii facinoris quicquam forte incideret, neve malevolos homines abripiendarum reliquiarum sacrilega invaderet cupido immanis, tutius esset tandem considerate diligenterque rem agere. Quid enim afferri damni poterat, si noctu arca penitiori loco abderetur? Sat esse diem totum accedentibus patere.

AUCTORE
VILHELMO
NARNIENSI.

E

28 Illud quoque non parum humanitatis habuit, quod integro condito triduo feminis aditus in templum concessus est, qui raro alias concedi feminis solet, nisi celebratoribus diebus festis. Igitur eo temporis spatio longe frequens accessit populus: nec defuere, qui distantibus aliquanto castellis ad visendas reliquias, ductis ordinibus, supplices proficiscerentur. Videre erat interdum albulis infantes circumamictos, præeunte cruce, viridantes ramusculos in manibus ferentes, in ædes sacras ingressos, puerilibus numeris Litanias cecinisse, ut simile fere esset id, quod ab ultimis temporibus euntes obviam Salvatori fecissent beati pueri, quorum castissimæ laudes, David vaticinio consecratæ, nec non Evangelicis historiis tam admirabiliter repetitæ fuerunt. Multa ejusmodi consulto præterimus, ne longior fortasse, quam par est, oratio molestiam audientibus afferat.

concessus tri-
duo feminis
accessus in
templum,

F

29 Quum isthæc triduo ad arcam Cleridonæ virginis agerentur, ornamenta illa, quæ supra diximus, marmorea, tessellato emblemate venustissima, quæ jam in sua membra cuneo dissociata fuerat, antequam e sacello divæ Mariæ Magdalene s in jugis illis asperioribus diva Cleridona traduceretur ad cœnobium, quæque vasculi marmorei tamquam involucri quædam fuisse narravimus, aptari coeperunt atque una copulari, collocarique intra aram sacelli recens conditi ut his integumentis vasculum marmoreum clauderetur, quo vasculo divæ Cleridonæ ossa condi deberent. Jam triduum effluxit: jam extremam tumulo manum cœmentarius posuit: jam dies post triduum emergit, qui dies Jovis erat, quando prima luce accedunt clerici, Franciscani, iterum passim viri, passim mulieres ad posteriorem, ut

dum sacra
reliquiæ

s

ipsi

AUCTORE
VILHELMO
NARNIENSI.

in sacello re-
cens condito
fuere recon-
dita,

segregatis la-
men calva-
ria,

ipsi vocabant, Translationem sese conferunt. Et enim etsi non tanta fuit secundam hanc pompam hominum consecuta multitudo, qualem in prima pompa fuisse descripsimus, ex hoc ipso posterior magis nobilitata est, quod Cardinalem illustrissimum habuit inspectorem, Stanislaum Hosium t, Episcopum Warmiensem, Polonum summum Sedis Apostolicæ pœnitentiarium, virum sacris litteris eruditum, atque in primis Christiana religione præstantem. Nam biduo antequam ossa Cleridonæ urna sua componerentur, æstivatum huc in algidiora loca profectus est.

30 Oblatis itaque ad aram ab sacerdote sacrificiis, abbas pluviale induitur; quatuor autem amiciuntur dalmaticis, qui ferculum humeris gererent, accolithus, ceroferarii, cruciger, quisque suam navaturus operam lineum sumit vestimentum: sic instructi prodeunt e sacrario in pompam, primusque omnium abbas arcam thure suffumigat, thuribulo in modum crucis protracto. Deinde Franciscani, Clerici, monachi seriatim bini disponuntur in ordinem: abbas, quasi nucleus, totius pompæ cursum dirigebat, paulo post abbatem purpuratus incedebat Cardinalis amplissimus, quem longissima serie sequebatur gens cætera. Ut autem aliquanto splendidiore productiorque pompa fieret, per posticam mulierum portam (qua scilicet mulieribus transire in templum licet) egressi, decumanam cœnobii portam longo interruptoque ordine ingressi in templum sumus. Mulieres, quod cœnobii portam ingredi ob religionem non poterant, qua diverterant, regressæ sunt in templum. Obstrepebant undique templi loca hymnidicis vocibus: ardebant in manibus hominum accensi cerei: quisque secum præclarissime actum reputabat, quando interesse tot honoribus, tot secundis rebus sepeliendis, tam splendidæ virginis Cleridonæ ossibus concessum sit. Sacellum faberrime factum adeunt. Ferculum reliquiarum monachi ponunt, velo [coopertam] detegit arcam abbas, eamque deinceps aperit: actuarium u accersiri jubet, rogat stipulatum exactissime iri quæcumque tunc agerentur omnia.

31 Etenim cum monachis id antea gratissimum futurum abbas intelligeret, si calvariam Virginis in reliquiario laminis argenteis quandoque claudendam reservasset, itemque ossa nonnulla exciperet, quæ arbitrio superiorum piis locis in abbatiâ regione distribui possent, negavit id fugere debere quemquam; ut nulla præberetur dubitandi causa posteris, haberentur omnia corporis Cleridonæ ossa, calvaria præsertim, in sarcophago, necne? Quamobrem, actuario excipiente, abbas plenius proclamavit, calvariam Virginis nonnullaque pauciora ossa ab cæteris ossibus sejungi atque in sacrarium reportari eam ob causam, ut Christiano ritui consuleretur. Curaque isthæc publice protestatus abbas esset, duobus pluvialatis monachis arcam obtinentibus, abbas præter calvariam et ossa, quæ diximus, cætera in vasculo mundo marmoreo rite composuit, jussitque illico operculum marmoreum fieri ac super vasculum ad amussim aptari, lapidibus quoque super positis, aliisque communiri.

32 Quibus ita peractis, urnam æque marmoream, atque cipressinam illam, qua caput Virginis ossaque excerpta supererant, adhibito concremato thure suffumigavit. Deinde breviores indicit secretas preces, tum alta silentia ipse vocalibus precibus rumpens, Deum Opt. Max. beatæ Cleridonæ meritis rogavit, ut populo se præstaret propitium. Postremo in sacrarium rediit, sejugataque cæteris ab reliquiis ossa conservari fecit; quin etiam in minorem, nescio quam arculam transponi curavit, ut ibi essent, quoad de iis procuraret, quidnam agi deberet. Illud quoque providit, ut pulvisculi aut ramenta in vasculo marmoreo una cum reliquiis inventa in sacrarium et projicerentur, quod nec momenti alicujus essent, nec tamen digna viderentur, quæ quis floccifaceret. Religioni majori nihilominus arculam ligneam habuit illam ipsa quidem, qua tam longo tempore Cleridona conqueverit. Nam quemadmodum reliquiarum illarum vel tantillum nunquam adduci potuit, ut superiorum injussu cuiquam concederet, ita non adeo ejus arculæ tenax fuit, quin frustuli partem petentibus elargiretur.

33 Ceterum Cardinalis amplissimi Warmiensis consilio, præstantissimum os brachii Virginis y, quod sepositum in reliquiario fuit, flagitante Præposito Superioris aedis divo Benedicto consecrata, ut in eam ipsam ædem transferretur, indultum est z. Id nullo prohibente religionis scrupulo fieri poterat, quod omnia ejus cœnobii cum cœnobio Sanctæ Scholasticæ communia fuerant. Nam qui abbas Sanctæ Scholasticæ erat, idem divi Benedicti abbas erat. Ex eodem monachorum cœtu sumebantur monachi, qui superius cœnobium incolerent: annonæ utrisque eadem ratione dispertiebatur. Alterum erat os grande repositum, quod ducissa Populensis aa expetierat a monachis, cœnobio monialium intra Sublacensis oppidi murum nuper constructo bb concedendum. In ea re abbas gratificari ducissæ tantisper noluit, dum quid illustrissimus commendatarius sentiret pro comperto ipse haberet cc. Camerateses in abbatiâ ditione populi gravissimis longissimisque precibus abbatem particulas nonnullas rogarunt, at frustra conati opportuniorem obtinendi locum expectarunt. Complures item tum clerici, tum regulares, tum denique laici maxima contentione rem consequi tentarunt: qui pariter impotes voti recesserunt.

34 Eodem anno MDLXXVIII, quo venerabiles reliquiæ Sanctæ Cleridonæ Virginis e sacello divæ Mariæ Magdalænæ ad ædem S. Scholasticæ tertio Idus Julias translatae, et decimo sexto Calendæ Augusti in capellæ beatæ Mariæ Virginis recens extractæ altari, quod Privilegio Gregorii XIII Pont. Max. dotatum est, reconditæ fuerunt, R. P. Domnus Cirillus Faliscus, abbas cœnobii divæ Scholasticæ, juxta petitionem P. D. Peregrini Mutinensis Prioris S. Benedicti de consilio illustrissimi Cardinalis Warmiensis benigne annuens brachii S. Cleridonæ transferendi ad S. Patris Benedicti superius cœnobium potestatem fecit. Quamobrem pridie Nonas Augusti, quæ dies divo Dominico sacra est dd, Reverendus Prior ad

D
et ossibus
aliquot,

z

E

e quibus al-
terum supe-
riori S. Be-
nedicti mo-
nasterio,
alterum duci
Populensi
cessit:

y

z

aa

bb

cc

F

prioris ad
dictum mox
monasterium

dd

divæ

A diva Scholasticæ cœnobium descendit, et lineis indutus brachium Sanctæ Virginis Cleridonæ ex eo sacrarii loco, in quo Sanctorum reliquiæ asservantur, summa cum veneratione depromens, in vas vitreum mundum sericoque constratum immisit et velo tenuissimo cooperuit. Tandem pluribus monachis hymnos sacros et Ambrosianum canentibus, accensosque cereos gestantibus, ubique campanarum pulsatione perstreperante, ad ecclesiam sacri specus divi Benedicti cumprimis honorifice deportavit, illustrissimo reverendissimoque Domino Stanislao S. R. E. tit. S. Petri ad Vincula Cardinali, majore pœnitentiario, qui tum in cœnobio illo calores urbanos fugiens commorabatur, quantum per adversam valetudinem et affectam ætatem licuit, in ipso templi ingressu obviam prodeunte.

translatio.

35 Reposito in altari summo divæ Cleridonæ brachio, solemnis Missa cantata est a monachis et divinum Numen pie invocatum, ut per Sanctæ hujus Virginis merita Reipublicæ Christianæ, hæreticorum et infidelium injuriis expositæ, præsens auxilium ferret. Sacrificio peracto, brachium Sanctæ Virginis cæteris reliquiis Sanctorum, quæ in sacristia, quam vocant, illius cœnobii religiose custodiuntur, appositum est: quod postmodum illustrissimus Cardinalis Warmiensis pro sua in Sanctam Virginem devotione, theca includendum, et hoc ornamenti genere, quale videtur, condecorandum curavit: ut sacrum hujus Virginis brachium, quod ad omnia pietatis opera tam libenter protendebat, majore cum veneratione a populis suspiceretur, et in divæ Cleridonæ Virginis honore Deus benedictus gloriosius laudetur et adoretur, cui sit laus et gloria in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Id est, conversum.

b F. Marcum, natione Flandrum. Ex Myrtio.

c Superpellicia.

d Stolum sacerdotalem.

e Nominatim hic iterum in apographo Myrtiano memoratur Dominus Frangipanis, de quo supra in Annotatis cap. 1, littera i.

f Universim 61, ex apographo eodem.

g Id est, Tunicis sacris.

h Adduntur in Myrtiano apographo alii sex iisdem ornatu indumentis: duo cantores cum pluvialibus Damascenis albis, et inauratis; duo acolythi cum thuribus argenteis et acerris; duoque ceroferarii portantes candelabra argentea.

i Nempe Crucifixi, ut additur in eodem Myrtiano apographo.

k His adde ex eodem apographo, diversorum oppidorum abbatias ad numerum 386 virorum saccis vestitorum, item confraternitatem S. Mariæ de valle Sublaci, quæ attingeret numerum 126 hominum, aliasque societates externas numero 120 virorum.

l Plusquam septingentorum hominum, uti habet idem apographum.

m Locus hic omnino perturbatus emendari ex Myrtiano apographo potest, quod ita habet: Soror quoque ejus paralisi gravata, etsi non est ausa longius progredi, tamen extra oppidi portam, famulorum brachiis sustentata sacris reliquiis obviam devote processit; eo devotionis studio, ut quamvis gressu impotens, spe tamen recuperandæ sanitatis peracta, minime neglexerit in ea Translationis solemnitate exultantis populi turmis interesse.

n Additur in eodem apographo: præcipueque in divi Andreae platea.

o Adeo, ut primi præcedentium ordines basicam divæ Scholasticæ obtinuerint, antequam postremi templo S. Andreae excedere potuerint. Ita apographum aliud.

p Ministri sacri.

q Dominus Victorinus Mansus, Aversanus ex Myrtio sæpe citato.

r Inter hos fuit Dominus Pirrus Frangipanis. Invitate præterea illustrissima Donna Olympia, Donna Flaminia, Pirri conjux, Donna Paula Posterula. Ex eodem apographo. Facit porro hoc loci dicti apographi auctor mentionem auctæ in Sublacensi monasterio ea occasione annonæ non absque miraculo, quod a majoribus, inquit, accepi: vel ex verbis his apographi Myrtiani hujus auctorem minus antiquum, quam ejus, quod prelo damus, esse, efficitur.

s Is erat illi principalis titulus, inquit Myrtius; secundarius S. Cleridonæ seu Chelidonæ.

t Romana purpura ornatum a Pio Papa IV anno 1561.

u Cæsarem Panismolli.

x Myrtius habet: In sacrarii piscinam.

y Quod postea argenteæ thecæ Cardinalis Hosii in S. Chelidoniam pietas includendum curavit. Ex num. 35 infra.

z Huc spectant ea, quæ num. 34 et sequenti referuntur, quæque instar Appendicis Translationis Actis in apographo nostro subjiciuntur.

aa Supra ad litteram r dicta Olympia hic in apographo Myrtiano nominatur Orynthia.

bb S. Joannis Baptistæ. Ex eodem apographo.

cc Data fuit, præter alias aliorum Sanctorum reliquias, junctura ossis digiti majoris S. Chelidonæ VII Idus Augusti. Ex apographo Myrtiano.

dd Sed secundum idem apographum IV Nonas, id est, non quarta, sed secunda Augusti.